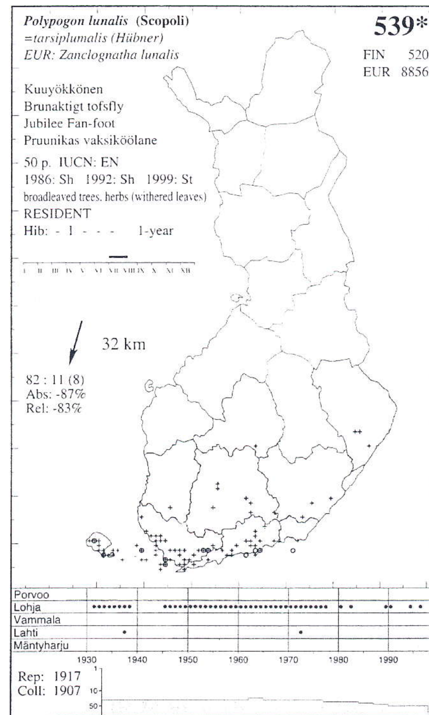
Första databaserade prickatlasen över Finlands storfjärilar — ett monumentalverk

Huldén (ed.), L., Albrecht, A., Itämies, J., Malinen, P. & Wettenhovi, J. 2000. *Finlands storfjärilsatlas*. Lepidopterologiska Sällskapet i Finland rf & Naturhistoriska centralmuseet i Helsingfors. 328 s. 30x21 cm. ISBN 951-98525-0-6. Pris ca 250 FIM från Lepidopterologiska Sällskapet i Helsingfors.

Våra finländska kollegor har slagit oss med häpnad nu igen. Den här gången publiceras en rutnätatlas över alla finska storfjärilar (Macrolepidoptera *sensu stricto*). Utelämnade är familjerna Hepialidae, Psychidae, Cossidae, Sesiidae och Zygaenidae, som i Finland korrekt och konsekvent förs till småfjärilarna sedan länge.

Atlasen bygger på en databas som innehåller i princip samtliga fynd i Finland från 1747-1997. I samband med tryckningen bestod den av inte mindre än 1,3 miljoner poster! Varje art presenteras i atlasen på var sin väl läsbar karta och fynden anges i 10x10 km-rutor i det finländska enhetskoordinatssystemet, landet täcks av inte mindre än 3 859 stycken. Arbetet har samordnats av Naturhistoriska Centralmuseet och Lepidopterologiska Sällskapet, båda i Helsingfors. Mer än 1 400 entomologer har bidragit med fynduppgifter och alla som bidragit med uppgifter räknas upp i en flersidig förteckning.

Särskilt stora ansträngningar har enligt författarna gjorts för att klarlägga alla riktigt gamla fynd. Ett mycket rationellt skäl för detta är enligt författarna att tolkningssvårigheterna ökar eftersom gammal kunskap av flera olika skäl med tiden blir alltmer svår att tyda eller försvinner. Av dessa skäl har det vid publiceringen av atlasen inte varit möjligt att få med samtliga nyare fynd. Detta förhållande ändrar dock knappast utbredningsbilden för någon art mer än marginellt. I de flesta fall har författarna med hjälp av arkiv och anteckningar även kunnat reda ut på vilken sida om den nuvarande gränsen mot Ryssland som fynd före andra världskriget gjorts. Prickkartorna har i atlasen försetts med olika symboler för två

tidsserier: kors för perioden 1747-1987 och ringar för perioden 1988-1997 (för nytillkomna arter istället fram till 1999). Detta har gjort att kartorna ger en över tiden maximalt tydlig effekt av zoogeografiska förändringar som expansioner eller minskningar eller huvudsakligen stabila utbredningar. För läsaren blir arternas olika trender därför mycket tydliga. Givetvis ger dock prickkartorna mindre möjligheter att kunna uppdaga fragmenteringar av förekomsterna inom ett i övrigt bibehållet utbredningsområde (osthålseffekten).

Atlasen inleds med en 28 sidor lång tvåspråkig (finländska/svenska) redogörelse för hur det omfattande arbetet planerats och genomförts. Utöver detta beskrivs den finländska storfjärilskarteringens historia där även orter för fjärilsinsamlingar under 1700-talet och 1800-1869 presenteras på ett par kartor. Vidare beskrivs sammanfattande de provinskataloger som publicerades 1869-1987, och även Frithiof Nordströms

m.fl:s prickkartearbeten över den fennoskandiniviska faunan från åren 1955, 1961 och 1969 behandlas.

De artvisa kartorna innehåller inte bara de tidsupplösta fyndrutorna utan även en mängd annan användbar information: respektive artnamn på latin, finländska, svenska, estniska m.fl. språk, finska rödlistekategoriseringar över tiden, värdväxter, allmän fenologi med finländska uppgifter om flygtider, utbredningens tyngdpunktsförskjutning i km och riktning mellan de två tidsperioderna, antalet 10x10 km-rutor med fynd mellan de båda tidsperioderna i % (ökning/minskning). Som om inte detta är nog redovisas också de fantastiska långtidsserier som utförts i fem olika områden i landets södra och mellersta delar. Dessa tidsserier omfattar årliga registreringar under vardera minst 50 år och ger många gånger en häpnadsväckande god inblick i arternas uppträdanden, inte minst deras fluktuationer över tiden. Dessutom redovisas grafiskt det bytespoängsystem som tillämpats sedan 1933 och framåt och som i viss mån representerar varje arts uppträdandefrekvens som den med nödvändig tidseftersläpning uppfattats av det samtida samlarkollektivet.

Fram till 1999 har 951 arter storfjärilar (*sensu stricto*) påträffats i landet. Atlasen tar hänsyn till de senaste taxonomiska rönen bl.a. vad gäller *Euxoa tritici*-gruppen, varför även *E. eruta* behandlas. En förmodat obeskriven art *E.* sp. nära *montivaga* behandlas också, men detta har efter utgivningen visat sig bero på ett misstag. En möjligt obeskriven *Cucullia* nära *lychnitis* behandlas också. Dock anges för några av dem enbart de provinser där fynd konstaterats och inte 10x10 km-rutorna.

Av stor betydelse i naturvårdssammanhang är förstås de artvisa trender som så tydligt går att utläsa ur prickkartorna. De kan komma att få bäring även för svenskt vidkommande, t.ex. i kommande rödlistearbeten. Följande exempel på arter som uppvisar kraftiga eller tydliga geografiska tillbakagångar kan återges här. Det ska betonas att ingen av dessa arter finns med i den nya Rödlista 2000, att flera av dem uppfattas som mer eller mindre allmänna och att ingen är känd för att migrera.

Dagfjärilar:
Palaeochrysophanus hippothoe
Oeneis jutta (i söder)
Erebia embla (i söder)
Clossiana frigga
Spinnare:
Cosmotriche lobulina
Eriogaster lanestris
Mätare:
Drepana curvatula
Scopula rubiginata
Epirhoe galiata
Eupithecia simpliciata
Boarmia punctinalis
Nattflyn:
Polypogon lunalis
Lygephila viciae
Moma alpium
Acronicta aceris
Trachea atriplicis
Apamea anceps
Apamea sordens
Calamia tridens
Archanara algae
Cucullia lucifuga
Dryobotodes eremita
Lacanobia w-latinum
Hadena albimacula
Hadena perplexa
Leucania comma
Epipsilia grisescens (i inlandet)
Noctua orbona (inlandet)
Spaelotis ravida
Opigena polygona
Xestia ashworthii
Euxoa recussa

Atlasen innehåller många fler exempel. Det är givetvis inte självklart att varje art har samma trend i våra båda länder, men ländernas naturlikheter stämmer till eftertanke. Intressant är att för arter som vi i Sverige sett öka sina utbredningsområden under senare tid visar prickkartorna samma trend i Finland. När jag studerat atlasen närmare inser jag att det finns anledning till oro för att läget för den svenska fjärilsfaunan kan vara mycket allvarligare än vad som återspeglas i Rödlista 2000. Atlasen ger starka indikationer på att den nordiska faunan drabbats av storskaliga negativa förändringar – även för arter vi hittills uppfattat som triviala. Tyvärr. Det mycket närliggande problemet för oss i Sverige är att kunskapen om vår egen svenska fauna i flera avseenden är bristfällig. Inte minst gäller detta arternas aktuella utbredningar.

Finland har med den utkomna atlasen skaffat sig en världsunik plattform för fortsatta faunageografiska undersökningar – för att inte tala om de fantastiska möjligheter databasen medger för olika faunageografiska eller naturvårdsinriktade undersökningar. Eftersom den hela tiden också utvecklas och förbättras kommer givetvis framtida utvärderingar att kunna ge än mer handfasta svar på många frågor som tidigare ställts men som hittills inte kunnat besvaras på ett vederhäftigt sätt. Tyvärr är det just subjektiva bedömningar som vi i Sverige fortfarande är hänvisade till, inte minst när det gäller naturvårdsaspekter

som t.ex. upprättandet och reviderandet av rödlistor. Det är lite pinsamt att vi i Sverige inför publiceringen av Rödlista 2000 suttit i faunavårdskommittéerna och med varandra brutit olika subjektiva bedömningar utan att kunna prestera konkreta grafiska tidsupplösta fynddata som grund för bedömningar om storgeografiska tillbakagångar för mer än ett mycket litet antal arter (dock ska tilläggas att den nya Rödlistan över fjärilar är den mest välavvägda som hittills tagits fram). Samma gäller ökningar och geografiska expansioner. För några arter som är kända bara från mycket små förekomstområden står kunskapsläget ofta på säkrare grund. Men detta gäller bara för en liten skara inhemska exklusiva arter som just av dessa skäl är relativt lätta att rödlistebedöma! Situationen är en helt annan för den mängd arter som har en större ackumulerad utbredning i landet och som av många tidigare uppfattats som mer eller mindre allmänna och redan av den anledningen kan förmodas ha en större ekologisk signifikans. För alla dessa finns i rödlistesammanhang faktiskt fog för att säga att vi fortfarande delvis är hänvisade till mer eller mindre träffsäkra "gissningslekar" eller "magkänslor" [välj själv passande ord!]. Igen tyvärr. Risken är därför stor att åtminstone de närmaste två kommande rödlisterevideringarna kommer att bygga på nästan samma otillräckliga grunddata. Förhållandena stämmer verkligen till eftertanke.

Våra finländska kollegor är bara att gratulera: arbetet är storartat! Det är ett mycket viktigt verk som utkommit. Och vi i Sverige – Linnaeus hemland – har bara att lomma iväg med svansen mellan benen. Är det kanske äntligen dags för oss att ta oss själva i kragen? Har vi undersökt vilka möjligheter till offentlig finansiering av ett motsvarande svenskt arbete som skulle kunna finnas? Till dess: köp och läs den finländska storfjärilsatlasen, den ger garanterat många tankvärda funderingar. Prisvärd är den också!

Nils Hydén

En ny bokserie om Europas mätare

Hausmann, A. (Ed.). 2001. *The Geometrid Moths of Europe (Lepidoptera). Vol. 1 Introduction. Archiearinae, Orthostixinae, Desmobathrinae, Alsophilinae, Geometrinae*. 282 sid. 17 x 25 cm. ISBN 87-88757-35-8. Pris 490 DKK från Apollo books.

Modern och heltäckande bestämningslitteratur över Europas mätarfjärilar har saknats sedan länge. De stora verken av Hoffman (1884), Spuler (1908-1910) och Seitz (1912-1916) är idag föråldrade, knappast åtkomliga för den som hemma i läsfåtöljen önskar studera den europeiska geometridfaunan och dessutom oanvändbara som handböcker i fält.

År 1995 startades projektet ´The Geometrid Moths of Europe´ (GME). Dess ambitiösa målsättning var att sammanställa aktuell och hittills känd information om morfologi, zoogeografi och ekologi inom fjärilsfamiljen Geometridae (mätare) i Europa. Projektet syftade också till att kritiskt granska och värdera taxonomisk status och nomenklatur för att uppnå stabilitet avseende mätarartemas latinska namn. Resultatet skulle sedan redovisas i bokform där samtliga Europas drygt 900 mätararter presenterades. Dessutom skulle GME leva vidare genom att skapa ett nätverk av personer med intresse för den europeiska mätarfaunan för att på så sätt fortlöpande samla ny information kring geometridfamiljen.

Av projektets sex planerade volymer har den första kommit ut. Huvudredaktör för bokserien och författare till första volymen är Axel Hausmann, som förestår den lepidopterologiska avdelningen vid Zoologische Staatssammlung i München och som är en av de ledande specialisterna på Europas geometrider. För sitt omfattande arbete med att sammanställa all tillgänglig information har författaren haft hjälp av ett stort antal fjärilsexperter runt om i Europa.